

მიიღება ხელის მოწერა ფასი 1 წლ.—5 მან. 6 თვ.—2 მ. 75 კ., 3 თვ.—1 მ 50 კ., 1 თვ.—50 კ. სოფლის მასწავლებელთ, სამკითხველოებს და უმაღლეს სასწავლებლებში მოსწავლეთ დაეთმობათ 4 მან.

ყოველ კვირეული საზოგადო. მკონო-
მიური და სალიტერატურო ჟურნალი

რედაქცია ლიაა 10—3 საათ.

მისამართი: თბილისი, Габаевский пер. № 3 რედაქცია „კლდე“. დეპოზის: თბილისი კლდე.

ქუჩის კანტორისაგან

რედაქციაში იყიდება ქუჩის კლდის და-
კაზმული კომპლექტები 1912 წლისა. ფასი ქა-
ლაქში.—1 მან. ქალაქ გარედ—1 მან. და 25 კ.

ყველა ხელის მომწერთ ვთხოვთ დროით
შეგვატყობინონ ხოლმე, თუ რიგზედ არ მის-
დით ქუჩისა, რომ თავდარიგი დავიჭიროთ.

ს ა რ ჩ ე ვ ი : ოდესმე გაფურჩქნილი ქართული კულ-
ტურა.—**ალ. ყიფშიძისა.** „სახალხო გაზეთის“
ვიწრო და მთავრობის „ფართო“ შესუდულება.—
შ. ამირეჯიბისა. ახალი ამბავი. შიმქ. სულის
აღს.—**დ. კასრაძისა.** შიიტოკა და კრიტიკა.—
ფარსმან-ფარუხისა. საუბარი შვეიცარიაზედ.—
ლ. დიასამიძისა. ქ. თელავი.—**ნიჩბისელია.**
თეატრი და ხელფანება.—**ქართლელისა.** ადრია-
ნობ. დამხობა და სხ. სათათბ.—**მეომარისა.**

„ოდესმე გაფურჩქნილი ქართული კულტურა“...

მდინარე ქოროხის ხეობა, იქ, საცა მდებარეობს ტაო-კლარჯეთ-შავშეთი, მერვე საუკუნის და-
სასრულს და მეცხრე საუკუნის დასაწყისს, ქართვე-
ლის მაჯა მძლავრად სცემდა. ქართველის კაცის
ქკუა და გონება ვარდივით გაიშალა და გაიფურჩ-
ქენა. მდინარე ქოროხის ტოტებზე—კარჩხალ-იმერ-

ხევზე გაჩაღდა სამონასტრო ცხოვრება, სწავლა-მე-
ცნიერება და ლიტერატურული მოღვაწეობა სწავ-
ლულ და მეცნიერ ბერ-მონაზონთა. ტურფა და
მშენიერ სავანესა და მონასტრებში სჩქეფდა კულ-
ტურული ცხოვრება; შუქი და ნათელი ასეთის
ცხოვრებისა უხვად ეფინებოდა მთელს საქართ-
ველოს.

მაშინდელმა ევროპამ და აზიამ არ იცოდა,
რა ხილი იყო დღევანდელის ტიპის უნივერსიტეტ-
აკადემია, მათს მაგიერობას სწევდნენ სავანე-მონას-
ტერნი, სადაც თავს იყრიდნენ სწავლა-მეცნიერების
და ღვთის მეტყველების მოტრფილენი და მუშაკნი.
ამ გვარი მოღვაწეობით სახელი გაითქვა წმ. სინას
მთამ სწორედ ამნაირივე კულტურული კერა გა-
გვიჩნდა ჩვენც, ქართველებს, მერვე საუკუნის ბო-
ლოს, ქოროხის ხეობაში. ვის არ მოეხსენება დი-
დებულ, შესანიშნავ და ღვაწლით მოსილ სავანე-
მონასტერთა სახელი: შატბერდისა, ტბეთისა, ოპი-
ზისა, ხანძთისა, წყაროს-თავისა და სხვათა მრავალ-
თა? აკადემიკოსი ნ. ი. მარტი სამართლიანად უწო-
დებს ქოროხის ხეობაში გაჩენილ სავანე-მონასტერ-
თა კრებას ქართულ სინას. ქართულ სინას სავანე-
მონასტერნი, მაშინდელ მეცნიერების და ლიტერა-
ტურის ბუდენი, გახდნენ შემაერთებელ ხილად სა-
ქართველოისა და ბიზანტიისა, ერთის მხრივ და სა-
ქართველოისა და სომხეთისა, ანუ აღმოსავლეთისა,
მეორეს მხრივ. ქართულ სინას წყალობით და შემ-
წეობით ქართველობა ჩაბმული იყო საერთო, საკა-

კობრივო კულტურულ ფერხულში და სხვებთან ერთად ღვაწლით იმოსებოდა.

როგორც ბევრი რამ, ქართული სინაც დაგვენგრა, დაგვეშალა. ვაგერანდა ეს შესანიშნავი კუთხე, მოწამე ჩვენის კულტურისნობისა და სულის უნარისა. დადუმდა ბაგენი ოქროპირთა და მჭერმეტყველთა! გარედან მოსულმა მტერმა ამოაგდო ეს კუთხე საქართველოსა, მიწად და მტვრად აქცია იგი, მიანგრ-მოანგრია შენობანი და მკვიდრი ქართველობა გადაგვარების და გადაშენების გზაზე დააყენა.

რას წარმოადგენს დღევანდელი ტაო-კლარჯეთ-შავშეთი? უდაბნოს და ვერანას. ქართული სიტყვა-პასუხი თითქმის აღარ ისმის, ეკლესია, სავანემონასტერნი დანგრეულ-დაქცეული და წაბილწულია. პირველად ამ კუთხის ამბავი გვაცოდინა გ. ნ. ყაზბეგმა და დ. ზ. ბაქრაძემ. მეორედ საოცარის დასურათებით შეგვატყობინა აკადემიკოსმა მარტმა, თუ რა ყოფილა ძველად კლარჯეთი და რას წარმოადგენს იგი დღეს. გული სევლით გევსება, ბოლმა გახრჩობს, სული ჰვენისის და აუტანელ ტკივილს ჰგძნობ, რომ ჰკითხულობ მარტის მოგზაურობის შესანიშნავ დღიურს. სინამდვილეს ეურჩები და არ გინდა დაიჯერო, რომ ყველა ის რაც იყო, დღეს აღარ არის, რომ გაჰქრა იგი ვითა სიზმარი ღამისა, რომ შატბერდი ველარ შატბერდობს და მის წმინდა ნანგრევებზე გადამღვრძალი თხა ჰგდია და ნავგის ზვინები დაუყენებიათ.

ნ. ი. მარტმა აღმოაჩინა შესანიშნავი ხელთაწერი იერუსალიმში: შრომაი და მოღვაწეობაი ღირსად-ცხოვრებისა წმინდისა და ნეტარისა მამისა ჩვენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისაი ხანძთისა და შატბერდისა აღმაშენებელისაი და მის თანა მრავალთა მამათა ნეტართა. ხელნაწერი ნათელს ჰვენს ჩვენის წარსულის მთელს ებოქს. იქიდან სჩანს, რომ ქოროხის და მის ტოტთა ნაპირებზე მერვემეცხრე საუკუნეებში განყენებულთა დამოუკიდებელი რესპუბლიკა ყოფილა, სადაც მკონარეობისა და ნაყროვნების მაგიერ სდულდა კულტურული ცხოვრება და გონივრული სალიტერატურო მოღვაწეობა.

აი სწორედ ამ გამქრალ და აწ აღარ არსებულ განყენებულთა რესპუბლიკის, ესე იგი წმიდა ქართულ სინას, მოსახილველად წასულა 1904 წელს, ზაფხულში, აკადემიკოსი ნ. მარტი. თვეზე მეტი დაჰყო შავშეთ-კლარჯეთში აკადემიკოსმა და ნახული და ვაგონილი შეიტანა თვის შესანიშნავ დღიურში,

რომელიც დღეს უკვე დაბეჭდილია რუსულად. აკადემიკოსი ნ. მარტი ღრმა მეცნიერია, უკვე ხანში შესული და სულ წარსულის და ჟამთა-ვითარების კვლევა-ძიებაშია. ამისთანა ადამიანს აბილიტიება, გაწიწმატება და ქაბუკური აღტაცება-აპრიალეება აღარ ეხერხება, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ოდეს იხილა წაბილწული სიწმიდე ნაქირნახულევე ერისა, იგრძნო მწვავედ და მწარედ ტკივილი გულისა, თითქოს ტანში ნესტარი დაჰკრესო და დაეკოდა გული სიბრაზისა და ბოღმისაგან მეცნიერს.

აი როგორ აგვიწერს აკადემიკოსი ნ. მარტი იმ წუთს, ოდეს მიუახლოვდა შატბერდს (იხ. მოგზაურობა შავშეთსა და კლარჯეთს, დღიური, გვ. 139, 140, 14 ავე.). „ამ ჟამად პატარა სოფელი ცარიელია; ხალხი გაკრეფილა სამთა-შაროდ, სიაილადოდა. ვენახებს დაუბრუნდება სოფელი რთვლის პირზე. მუხთარმა (მამასახლისი) შეგვიყვანა ღამის გასათევად ეკლესიის ეზოში. დიდად მომეწონა მუხთარის ასეთი განზრახვა. ვიფიქრე: „სტუმრად ვიქნები ამაღამ გრიგოლ ხანძთელთან; სტუმრად ვიქნები ამაღამ მეთე საუკუნის შატბერდის კრეზულის შემდგენელ-გადამწერლებთანო, გამიელვა თავში და ისე მეჩვენა, რომ დაღლილობა ჰქრება ჩემში, რაკი ფიქრით და გონებით უერთდები და ვესისხლხორცები ოდესმე ვარდივით გაფურჩქვნილ ქართულ კულტურის დავიწყებულ მუშაკთა. უფრო ადრე, ვიდრე სავანეს ვიხილავდი, ჩემი არსება მოიცვა თანამედროვე ქვეყნის განშორების გრძნობამ. ვგრძნობდი ისეთს სიახლოვეს ამ საბერო-სამონაზნო კუთხის ნამდვილ არსებობისას, რომ სრულიადაც არ გამოიკდებოდა, თვით გრიგოლ ხანძთელი რომ მომვლინებოდა ხორციელად და მოეცა ჩემთვის პასუხი იმ კითხვაზე, რომელმაც აქ მომიყვანა—თუ სად არის შატბერდი? მიუხედავად იმისა, რომ გრიგოლს უწოდებენ ხანძთელს, მიუხედავად იმისა, რომ შატბერდი გრიგოლის პირში იყო, მე ასე მგონია და ისე მაქვს წარმოდგენილი, რომ გრიგოლს ხანძთაზე მეტად შატბერდი უყვარდა და უფრო მეტად შატბერდი ჰქონდა შეთვისებული. შატბერდისადმი გრიგოლის სიყვარულსაც გვერდი რომ აუქციოთ, მაინც შატბერდი იპყრობს ჩემს გულის-ყურს, როგორც ცენტრი სალიტერატურო მოღვაწეობისა, რომელმაც გაამაგრა ნიადაგი ქართველთა დაწაფებისა დასავლეთის, ბიზანტიის კულტურასთან და ამავე დროს ხელს უწყობდა, ან აღორძინებდა ქართველისა და სომხის აზრის ურთიერთობას, საერთოდ კი აკავ-

შირებდა აღმოსავლეთთან. ერთის სიტყვით, ჩემის წარმოდგენით შატბერდი იყო ცენტრი სალიტერატურო მოღვაწეობისა, რომელმაც კეთილად იმოქმედა საქართველოს მომავალ კულტურულ ზრდაზე. სიამოვნებით გადავსდგი ფეხი კარის ღირზე! სულს მოეფონა და მოეშვა, სიხარულის და ნეტარების ცრემლი მომადგა თვალით, იმ აზრით და ფიქრით გამსქვალულს, რომ შევდივარ განათლების აღრინდელ მუშაკთა მყუდრო და სხვისა თვალთაგან მოშორებულ კუთხეში.

მაგრამ, ვაი, რომ ასეთი ნეტარი ვითარება სულისა სწრაფად გაჰქრა და ენით გამოუთქმელმა სიბრაზემ შემიპყრო, ოდეს ვიხილე შატბერდის ეკლესიის ეზო თავლად, ბოსლად და სანავგვედ ქვეული. სამრეკლო საივედ გაუკეთებიათ, ასე რომ

კაცი ვერ შევა შეგნით, გასინჯვას თუ მოინდომებს. ღვთისმშობლის ეკლესიაში, აღმოსავლეთის ფანჯრის ქვეშ, ტრაპეზის ამალღებულ ადგილზე მკვდარი თხა ეკლა და იქაურობა ნაგვითა და უსუფთაობით იყო სავსეო“.

თავლა, ბოსელი, ნაგავი, გადამღრძვალი თხა, ერი, რომელმაც სრულებით დაივიწყა რომ მისნი წინაპარნი, მამა-პაპ ნი ქართველები ყოფილან,— აი სურათი ღღევანდელის „ქართულ სინას მთისა“, სადაც იღვწოდა და მუშაკობდა გრიგოლ ხანძთელი და სხვანი ნეტარნი განსადიდებლად ქართველის ერისა და სამშობლოს ასაყვავებლად კულტურულად.

ალ. ყიფშიძე.

„სახალხო გაზეთის“ ვიწრო და მთავრობის „ფართო“ მხეველობა

ჩვენს ჟურნალში მოთავსებულმა ბ. ფარის წერილმა ჩვენი პრესა აალაპარაკა. ჩვენს წინააღმდეგ შეერთდნენ ისეთი გაზეთები, რომელთაც ერთმანეთთან საერთო მეტად ნაკლები აქვთ. „თემი“ და „იმერეთი“ დეოკრატულ ისრებს გვესვრიან და „სახალხო გაზეთმა“ ისიც კი გვჩვენა, თუ როგორ შეიძლება საკუთარ თავთან ბრძოლა ცეცხლისგან შეზინებული დოს უბერავდაო — ნათქვამია და დუმილიც რომ რეაქციონერობაში არავის ჩამოერთმია, იგი მთელის მეთაურით გამოვიდა ჩვენს წინააღმდეგ. მათ სურთ ჩვენ თავზედ კაკალი ამტვირონ და ისე აღადგინონ თავიანთი დემოკრატიული პრესტიჟი. ვერც ერთმა ზემო ჩამოთვლილმა გაზეთთაგანმა ვერ გაიგო შინაარსი ჩვენის წერილისა და ეს გარემოება ჩასთვალეს საკმაო საბუთად ჩვენი მიმართულება რეაქციონურ მიმართულებად აღეარებინათ.

მკითხველისთვის რომ ნათელი გახდეს, რაშია საქმე, იძულებულნი ვართ გავიმეოროთ ფაქტიური მხარე იმ „ამბავისა“, რომელსაც ეხებოდა ბ. ფარის წერილი. გორის მაზრის მემამულე მდივანმა მოისურვა თხოვნამეტ კომლ ხიზნისთვის მამული შეესკიდინებინა. ხიზნებმა ამაზე უარი უთხრეს; და თუ რად ეტყოდნენ ხაზნები უარს, ადვილი გასაგე-

ბია მისთვის, ვინც დაახლოვებით იცნობს იმ დამოკიდებულებას, რომელსაც ხიზნობა ეწოდება, აქ შეიძლება გლეხებს მრავალი მოსაზრება ჰქონოდათ. მაგრამ ჩვენ ავიღოთ ისეთი შემთხვევა, რომელიც უფრო გლეხ ხიზნებს გაამართლებს, ვიდრე მემამულე მდივანს. ვიფიქროთ ერთ წუთს, რომ ხიზნებმა იმიტომ სთქვეს უარი გამოსყიდვას, რომ მათ ამისი საქირო თანხა არა ჰქონდათ.

ვინაიდან ხიზნები კანონის მიერ „თავისუფალი მდგომარეობის“ ადამიანებად არიან გამოცხადებულნი, მდივანი, უარის შემდეგ, ძალას ვეღარ დაატანდა გამოსყიდვაზედ. მაგრამ საქმე ის არის, რომ თვით მემამულე მდივანიც ამ შემთხვევაში კანონის მიერ „თავისუფალი მდგომარეობის“ ადამიანად არი აღიარებული, რომელსაც ნება აქვს თავისი მამული ისე წარმართოს, როგორც მას მოესურვება. მაშინ მან მიმართა ისეთ საშუალებას, რომლის ნებასაც კანონი აძლევს. მან მოისურვა სრულიად გაენთავისუფლებინა თავისი მამული ხიზნებისაგან და ამაში კანონიერი სასყიდელი შეაძლია. ხიზნებმა ამაზედაც უარი სთქვეს და თავის მხრივ დებუტატ ჩხვიძეს შეატყობინეს საქმის ვითარება. ამ ისტორიის შემდეგ თბილისში მოვიდა უცნაური ამბავი:

სენატორი ვატაცი შეჰპირდა დეპუტატ ჩხეიძეს—ამ რეპრესიას შევაჩერებინებო. ბ. ფარი შეეხო ამ საკითხს და ეჭვი გამოსთქვა, როგორ შეიძლება მთავრობის წარმომადგენელმა კანონიერ აქტს მამულების შესყიდვისას რეპრესია უწოდოსო.

აი რა იყო უმთავრესად ნათქვამი ჟურნალ „კლდეს“ მე-10-ე ნომერში. ჩვენმა „დემოკრატებმა“ აქედან ერთად ერთი დასკვნა გამოიყვანეს—ვითომ ჩვენ რეაქციონერები ვართ.

ყველასათვის ცხადი უნდა იყოს, რომ როდესაც ჩვენ ამ საკითხს შევხებით, გვინტერესებდა უფლებრივ მდგომარეობის საკითხი და არა ეთიკური და ეხლაც ვიმეორებთ, რომ მთავრობის წარმომადგენელის მხრივ ასეთი განცხადება დაუჯერებელია. ასე არ უცქერის „სახალხო გაზეთი“ და პირიქით გვეუბნება: „თუ ვატაციმ ასე ფართოდ შეხედა საქმეს და ხიზნების საკითხის გარდაწყვეტის მოლოდინში მემამულეების და ხიზნების ურთიერთობის გამწვავება არ მოისურვა, მაღლობის მეტი არაფერი ეთქმის“.

ამ წინადადებაში გამოთქმულია აზრი, რომელიც შეიძლება მკითხველსაც მოეწონოს. „სახალხო გაზეთი“ მომხრეა იმისა, რომ მთავრობა ხანდახან სასარგებლოდ ჩაერიოს ხოლმე საქმეში და მთავრობის ამ სასარგებლო ჩარევამ შეიძლება მოხიბლოს მკითხველი. რა თქმა უნდა, რომ ყოველი სასარგებლო ჩარევა—სასარგებლოა. მაგრამ როდის? როცა არ ირღვევა კანონი, უფლება. სანტიმენტალურ აღამიანებისთვის ისე ადვილი არაფერია, როგორც შებრალება თხუთმეტი კომლი ხიზნისა და ჩვენა გვგონია, კაცმა რომ ეს შესძლოს, ამისთვის არც დემოკრატიზმია საჭირო, არც მემარჯვენეობა. მაგრამ როგორია მდგომარეობა პოლიტიკური პარტიისა, როცა იგი თხუთმეტი კომლი ხიზნისთვის კანონის დარღვევას ტაშს უკრავს, მაგრამ არა ამ კანონის უარყოფით, არა ახალის კანონის გამოცემით, არამედ მთავრობის სასარგებლო ჩარევით საქმეში. ეს ხომ იმას ნიშნავს, რომ მთავრობა დააჩვიო „საქმეში ჩარევას“ და მერე სად არის იმის გარანტია, რომ მთავრობა მაშინაც არ ჩაერევა საქმეში, როცა ეს სასარგებლოდ არ მიგაჩნია?

სახელმწიფო ცხოვრებაში ყველა დემოკრატიულ პრინციპზედ მაღლა უფლებრივი პრინციპი უნდა იდგეს. კანონის დაურღვევლობა, აი რა არის ფუძე სახელმწიფოსი. დეე, კანონი ცუდი იყოს,—ის, ვინც მიეჩევა მის აღსრულებას მას აღასრულებს

მაშინაც, როცა იგი უკეთესი კანონით შეიცვლება და ეს კი ბევრსა ნიშნავს.

რუსეთი დემოკრატიულის პრინციპებით კი არ არის ღარიბი, მასში ნაკლებია უფლებრივი პრინციპის შეგნება. კანონი მუდამ იყო, მაგრამ მასთანვე არსებობდა მთავრობის „ფართო შეხედულობა“, რომელიც ბოლოს უღებდა ყველა კანონს. მთელი პრეზიდენტი და დემოკრატიული რუსეთი დღეს იმასა სჩივის, რომ კანონს არღვევენ ადმინისტრატიული წესით, დემოკრატიული „სახალხო გაზეთი“ კი გამოდის და სწორედ მთავრობის ამ „ფართო შეხედულობას“ უკრავს ტაშსა. ბერძენები ამბობდნენ: ძვირფასია პლატონი, მაგრამ ქემმარიტება პლატონზედ უძვირფასესიაო. ასევე ითქმის უფლებრივ პრინციპის შესახებ. დემოკრატიზმი ცხოვრების ეთიკური მხარეა და როცა მარტო მას იცავ, ეს კიდევ იმას არ ნიშნავს—ცხოვრება განსაცდელში აღარ იყოს. ყველაზედ უძვირფასესია ის, რაც ბერძენებისთვის „ქემმარიტებას“ შეადგენდა და ჩვენთვის კი „უფლებას“. ამიტომ სიხარულით უნდა ვეგებებოდეთ მხოლოდ კანონის საუკეთესოდ შეცვლას და არა საუკეთესოდ დარღვევას.

იმ საკითხში, რომელსაც ჩვენი ჟურნალი შეეხო, ეს კანონის დარღვევა იყო აღნიშნული და ზემო მოყვანილი აზრი გამოვსთქვით. ეხლა, როგორც მკითხველი თითონ დაინახავს, აქ რეაქციონური არაფერია. პირიქით, ჩვენ მიგვაჩნია, რომ თვით „სახალხო გაზეთის“ მსჯელობაა, თუ რეაქციონური არა, ყოველ პრინციპიალობას მოკლებული მაინც.

მაგრამ მარტო ამ უპრინციპობას არ სჩადის გაზეთი. ტაში დაუკრა რა მთავრობის „ფართო შეხედულობას“, ესე იგი კანონის დარღვევას, ინსინუაციებს მიჰყო ხელი. არ ვიცით რად, მაგრამ გაზეთმა წარმოიღვინა, რომ ჩვენ ხიზანთა ინსტიტუტის მოსაზრების წინააღმდეგნი ვართ. რადგანაც ასეთი აზრი ჩვენ არსად არ გამოგვითქვამს, იძულებული ვართ ვიფიქროთ, რომ გაზეთმა ეს დასკვნა თავის საკუთარ თათიდან ამოსწოვა. მაგრამ გაზეთი აქ არ შეჩერდა და ისიც აუხსნა თავის მკითხველებს თუ რათა ვართ ჩვენ ხიზანთა ინსტიტუტის დამცველნი. მისის აზრით, იმიტომ ვყოფილვართ „ხიზნობის“ მოსაზრების წინააღმდეგი, რომ ქართველთა ვად აზნაურობის მამული საზოგადოთ გლეხების ხელში გადავა და კერძოთ ოსებისა, ამ უცხო ელემენტის ხელში. „ეს ის საფრთხობელაა, რომელსაც

აფრიალებენ ხოლმე ყოველთვის თავად-აზნაურთა იდეოლოგები'. დაზღენს გაზეთი.

აქამდის თითონ „სახალხო გაზეთს“ უსაყვედურებდნენ თავად-აზნაურთა იდეოლოგობას, მაგრამ, სჩანს, ამინდი შეიცვალა. თავად-აზნაურთა იდეოლოგები ახლა ჩვენა ვყოფილვართ. თითონ ვინდა ბრძანდებიან, ვეკითხებით გაზეთს? რომელია ის წოდება, ის კლასი, რომელსაც ისინი იცავენ? მაგრამ ჩვენ კარგად ვიცით, რომ გაზეთისგან ამის პასუხს ვერ მივიღებთ და მოლოდინით თავს არ შევიწყენთ.

„სახალხო გაზეთმა“ სწორედ ის გვისაყვედურა, რაც აზრად არ გაგვივილია. ამას არ გავივლებდით აზრად მაშინაც კი, რომ ხიზანთა საკითხში თავდა-აზნაურობის იდეოლოგებად და დამცველებად გამოვდიოდეთ, მაგრამ გაზეთი ასეთ შეცდომას იმიტომ სჩადის, რომ ხიზანთა საკითხი ძალიან ნაკლებად ესმის. როგორ შეიძლება ხიზანთა ინსტიტუტის მოსპობის წინააღმდეგი ვიყოთ? ჩვენ არამც თუ არ გამოვითქვამს საწინააღმდეგო აზრი არამედ ამ საკითხს ჯერ არც კი შევხებოვართ, და არც ამ წერილში ვაპირობთ მის განხილვას.*) პირიქით ჩვენ რომ ხიზანთა საკითხში თავდა-აზნაურობის იდეოლოგები ვიყვნეთ, უპირველესად ამ ინსტიტუტის მოსპობის მომხრენი ვიქმნებოდით, რადგან მის არსებობით ყველაზე მეტად თავდა-აზნაურობა ზარალიანობს. ამას ამტკიცებს თვით მდივანის ინციდენტიც. ადრე თუ გვიან ეს ინსტიტუტი მოისპობა და თავდა-აზნაურობას სარგებლობის მეტს არას მოუტანს. მაგრამ სჩანს თვით „სახალხო გაზეთს“ არა აქვს წარმოდგენილი ის ზარალი, რომელიც უსათუოდ მოჰყვება ამ რეფორმას თუ ყველა ხიზნისთვის არა, უმეტესობისათვის მაინც. საქმე შემდეგშია. ჩვენის წარმოდგენით, ამ ინსტიტუტის რეფორმა იმავე საზღვრებში მოხდება, როგორც „ყმათა“ ინსტიტუტის გაუქმება. ხიზნებს ჩამოუქრიან სწორედ იმდენ ზომა მიწას, რამდენიც მისცეს „ყმებს“. მაგრამ თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ხიზნები ბევრს ადგილას გაცილებით მეტსა ჰფლობენ ფაქტიურად, ვიდრე მაშინ, როცა მათ ეს „ნადელები“ მიეცემათ, აქედან დასკვნა მხოლოდ ერთი უნდა იყოს: მემამულეებს პირიქით დაუბრუნდებათ ის მიწები, რომლებიც ზედ-მეტად უჭირავთ ხიზნებს.

მაშ რაშია საქმე? რის წინააღმდეგნი ვართ

*) საესებით ხიზანთა „საკითხზედ“ რედაქციას ვრცელი წერილი ექნება. რედ.

ჩვენ და რის მომხრეა თითონ „სახალხო გაზეთი?“

არა გვეგონია ამის პასუხი ჰქონდეს გაზეთს, და თუ მაინც გამოგვეკამათნენ, მხოლოდ იმიტომ, რომ „სახალხოელები“ ოფენბახის კარაბინერებით, ან მაშინ გამოსთქვამენ ხოლმე თავის აზრს, როცა ყველაფერი გათავებულია, ან ქალაქ გლუპოვოს პოლისმეისტერივით მუდამ ნახევარ საათით ადრე მიდიან „პაქარზედ“.

შ. ამარჯუიბი.

ახალი ამბავი

ადრიანოპოლი ბულგარელებმა აიღეს. შეუჭრი-ფაშამ ააფეთქა ყველა სამხედრო-საომარი საწყობი და ქალაქს ცეცხლი წაუკიდა.

ტერეშჩენკოვის დაქრა. ლენის ტრაგედიის ცნობილი გმირი როტმისტრი ტერეშჩენკოვი, რომელიც ამ ჟამად მსახურებს პეტერბურგში, დაუჭირათ შემდეგ პირობებში. ტერეშჩენკოვი იჯდდა კაფეშანტან „ელორადოს“ ცალკე კაბინეტში ვილაც თავად ნიჟარაძესთან და ესაუბრებოდა უკანასკნელ ლენის ამბებზე, რომლებიც დათავდა მუშების დახვრეტიით. ტერეშჩენკოვი ისეთი ცინიზმით ლაპარაკობდა მუშების დახოცვაზე, რომ ნიჟარაძემ ვერ მოითმინა, წამოვარდა ადგილიდან და თავის მოსაუბრეს რამდენიმე მკვახე ეპიტეტი მისთავაზა, როდესაც როტმისტრმა მოინდომა პასუხის გაცემა, ნიჟარაძემ იშიშვლა ხმალი და დაქრა ტერეშჩენკოვი მკლავში. „დილა“.

ქართულ თეატრში ორშაბათს, 25 მარტს, წარმოდგენილი იქნება „მეფე ელიპი“.

ხუთშაბათს 14 მარტს, სახაზინო თეატრში, სახ. სახლთან არსებულ წრის მიერ წარმოდგენილი იქმნა „ლალატი“. წარმოდგენამ კარგად ჩაიარა. შესანიშნავი იყო მიზან-სცენები განსაკუთრებით მესამე და მეხუთე მოქმედებაში.

სახლში ბ-ნი გ. ჟორდანიას წაიკითხავს ლექციას (რუსულად): დანაშაული და სასჯელი ძველად და ახლა.

წარსულ შაბათს, 9 მარტს, სიტყვა-კახმულ საზოგადოების წევრმა დ. კასრაძემ წაიკითხა მოხსენება: „მშვენიერება ხელოვნებაში“. მოხსენების შემდეგ კამათში მონაწილეობა მიიღეს ბ-ნმა გ. რუხილაძემ, ს. გორგაძემ, ი. ზურაბიშვილმა და სხვ.

მიმქრალი სულის აღსარება *)

* * *

...იმ ღამეს მეტად გავიტანჯე. ვბორგავდი. ვიფიქრე, ტანისამოსი მიშლის მეთქი. გავიხადე, მაგრამ მაინც ძილი აღარ მეკარებოდა. მხოლოდ გათენებისას დამძლია რულომა, ოღნაგ მივლოლე თვალები. დილის ათი საათი იქნებოდა, რომ კარის კაკუნი შემომესმა.

— შემოდით!

ეს ჩვენი მოსამსახურე დედაკაცი იყო, მადლენა, რომელიც მეტად გალაზღანდარავდა ჩემთან, მეც არას ვუშლიდი, პრაქტიკა მექნება ენის შესასწავლად მეთქი და ათას სისულელეზე ვებასებოდი; ხშირად ჩვენი ქვეყნის ავ-კარგიანობაზე, ჩვეულებაზე. ქალების პრესტიჟი სილამაზისა და სიდარბაისლის მხრით, ხომ სულ ცაში ამქონდა. მადლენა იღრბებოდა და მთხოვდა, მეც წამიყვანეთ თანაო. მეც ვპირდებოდი, რა თქმა უნდა ხუმრობით, თან კი, როცა გავისტუმრებდი, ერთს რიგიანად გავაფურთხებდი; მივიკირდა, ასე რამ გააჯოჯოვა მეთქი. მაგრამ ის უფრო საოცარი იყო, რომ ეს გაქალაქავებული და უკვე ბებრუხანობის საზღვრებამდე მისული დედაკაცი ამ რიგად იპრანქებოდა და თხუზნია გასათხოვარ ქალსავით, დამქნარ სახის ღარებს ფერ-უმარილით ივსებდა ხოლმე.

— რა ამბავია, მადლენა? — ვეკითხები და საბნიდან შიშველი მკლავი გადმოვყავ. გაიღრკიბა. წერილი გადმომცა, თანაც მანდატი, რომლითაც დედა ჩემი ხვედრს თვიურს ორას ფრანკს მიგზავნიდა. დედაკაცს ფრანკიანი ვაჩუქე. ვანიშნე, წადი მეთქი. იმას რალაცა უნდოდა ეთქვა, მაგრამ შემატყო, გუნებაზე არ ვიყავი, მაინც კარებში შედგა და მკითხა:

— ყავა აქ მოგართვათ?

— არა, ჩამოვალ სასადილოში.

კონვერტი გავხსენი. ქალმა კარები გაიხურა. დედა საიმისოს არასა მწერდა: ჩემს უკანასკნელს წერილზე მიპასუხებდა, მადლობა ღმერთს, რომ ჯანსაღად ხარ და სწავლითაც კარგა მოგიგვარებია და არც ერთი წელიწადი არ დაგიკარგავსო.

წარმოდგინეთ, ეს ამბავი იმის მეთაფადაც არ მეწყინა ეხლა, როგორც პირველად, როდესაც ჩემს სიცრუეზე დედის ასეთის სასიყვარულო წერილი მივიღე. ეხლა უკვე შეჩვეული ვიყავი. სინიღისი აღარ მექნჯნიდა, მით უმეტეს, დორასაგან გამხნევებული ვიყავ, რომ ერთ წელიწადში ორი კურსის ჩაბარება შეიძლება.

ავდექი თუ არა, სასადილოში ჩაველი. მადლენამ ყავა მომიტანა. საჩქაროდ „მატენი“ გადავათვალიერე, შემდეგ ჩემი საყვარელი „L'Humanite“. ქართული გაზეთები არ მომსვლოდა.

მადლენას უკვირდა ჩემი ასეთი ქცევა.

— გაწყენა ვინმემ?

— ჰო, ვეუბნები, პირველმა შენ.

გაიცინა.

— რატომ?

— უდრო-უდროოდ გამადვიძე და იმიტომ.

— ჰო, მესმის, იცინის ხელახლად: თქვენ, უეჭველია, გუშინ სადღაც ჩაიქორწილეთ... ჰა-ჰა-ჰა! გიცნობთ ახალგაზრდებს!.. მით უმეტეს, ახალი შანსონეტები გვეწვივნენ პარიზიდან და თქვენისთანა ახალგაზრდები ხომ მათი მორჩილები არიან.

ხმა არ გავეცი. ავდექი და საჩქაროდ ფოსტის განყოფილებისაკენ გავეშურე, რომ ფული ამეღო.

ორასი ფრანკი უბეში ჩავიდე და შინისკენ მოვდიოდი, რომ ერთს მაღაზიაში შევეუხვიე, სადაც ო-დე-კოლონი ვიყიდე, პატარა სავერცხელი ულვაშების და სხვა და სხვა საპირფარეოო წამლები, რომელთა ყიდვა არასოდეს ჩვეულებად არა მქონდა. გუნება მთხოვდა, ის შეჩვენებული ჩემი გუნება, რომელიც ცირკში მოთამაშე ტაკი-მასხარას სამოსელში გამოკვანთულა და ამ წამს თუ მაღაყებით მაკინებს, მეორე წუთს ქერუქმელ ცხენსავით ცხვირს ჩიჩვირით დამაშვებინებს ხოლმე.

— მაღაზიიდან ორი ნაბიჯიც არ გადამეღვა, რომ დორა წინ შემომეყარა.

გავუღიმე. გამიღიმა.

— საით?

— პარიზისკენ. ხვალ დავბრუნდები.

მეწყინა, რომ მარტო მოდიოდა.

*) იხ. „კლდე“ № 9, 10 და 11.

— გაგაცილოთ?

— არა.

— უპ, მარტოობით ხომ სული დამელია.

— ვილმობლში ბევრი რამ არის გასართობი.

ესეც არ იყოს...

— ესეც არ იყოს..?

— ხომ ვითხარით, ხვალ აქ ვიქნები მეთქი.

თუმცა... ხელახლად გაეცინა.

— იცი რა, მოდი, არ წავალ.

გამეხარდა, რომ დორამ ახრი გამოიცვალა.

— ეხლა სად წავიდეთ?

— სადაც გნებავთ.

— მაინც?

ცხელოდა. ვარჩიეთ, ყავახანაში შევსულიყავით. ჩვენს მეტი თითქმის არავინ იყო. მოვითხოვეთ მიუნხენის ლუდი. მაგიდაზე გაფანტული პროგრამები გვანიშნებდა, რომ მართლა ვილმობლს პარიზელი შანსონეტი ქალები სწვეოდნენ. გადავწყვიტეთ, საღამოთი კიდევ მოვსულიყავით და გვეყურნა ამ ახალ მოსულების მაიმუნებისათვის. თვითულის გამოვლას და პრანქვა-გრეხით კუბლეტების შესრულებას ჩვენებურად გავაკრიტიკებდით და ბევრსაც ვიცინებდით. საზოგადოთ ასეთს შემთხვევაში მე იუმორისტული ნიჭიც გამომაჩნდა, ესე იგი, სწორედ მაშინ ვენამახვილობდი, როდესაც მე და დორა მათ თამაშობის კრიტიკას მოვყვებოდით ხოლმე. თუმცა ესეც კია, არ შემიძლიან დანამდვილებით ვსთქვა, რამდენად მოსწრებული შენიშვნები მქონდა. თუ რომ ასეთად ვთვლი, მხოლოდ იმიტომ, რომ დორა ყოველთვის იცინოდა და ნუთუ საბუთად ეს არა კმარა? და დორა ხომ ჭკვიანი ქალი! მეც ვიცინოდი იმის შენიშვნებზე, თუმცა, ღვთის წინაშე, ხშირად არავითარი გასაცინებელი იქ არა ყოფილა რა. მაგრამ აქ ისევე, ჩემი გუნების ბრალი იყო და სხვა არაფერი.

ჰმ, ჩემი გუნება! უეჭველია, ამ შემთხვევაში ისევე მასხარას სამოსელით თუ ხტუნაობდა ის შეჩვენებული!

* * *

...მადლენა ვერას გზით ვერ დავარწმუნე, რომ დორა მხოლოდ ჩემი კარგი მეგობარია და მეტი არაფერი. სულელი! აქაოდა თავი გამიყადრაო, ბევრს რამეს მაკადრებს ხოლმე. სადაური კულტურაა, გეთაყვათ, დაბერებულა ქალი და ოდნავი ზნეობისა არა ესმის რა. ჩამცივებია, ეგ შენი საყვარელიაო. თითქოს შურს კიდევ.

მაგრამ თქვენც არ მომიკვდეთ. ოთახის დალაგებას განგებ ისე აქიანურებს რომ იძულებული ვხდები ქული დავიხურო და ერთი საათით დაბლა ბაღში ვისეირნო ჩემი დიასახლისის პატარა ლილისთან. ღმერთო ჩემო, რა ანგელოზი ბავშვია ეს ლილი! განსაკუთრებით მიყვარს, როდესაც პიანინოსთან ჩამოჯდება და პატარა თითებით ლამაზად გაჰკრავს კლავიშებს! რამდენჯერ მინატრია, რომ ლილი ჩემი და იყოს. მისი დანახვა ჩემს ხსოვნაში აღვიძებდა ერთი მშვენიერი გოგონას ლანდს, რომელიც ასე რიგად მიყვარდა ოდესღაც, სახელდობრ იმ ნეტარ დროს, როდესაც სამშობლოში ვიყავჯერ კიდევ გიმნაზიის მეხუთე კლასში, ეს იყო ჩემი სულიერი ბეატრიჩე, რომლის არსებობის შესახებ ეხლა მე აღარა ვიცი რა: ვათხოვდა? შვილები ჰყავს: ისევე უმანკო არის? ვიცი ცხოლოდ, რომ იმ უმანკოების ხანაში მე მისი შეუღარებელი დანტე ვიყავ, ხშირად ჰამლეტიც, ის კი ბეატრიჩე-ოფელია, რომლისათვისაც შემემქნა სულ სხვა უკვე დასრულებული ღვთაებრივი კომედია, რომლის გამოქვეყნება მხოლოდ სულთა სამეფოში თუ შეიძლება მომხდარიყო, ისიც მაშინ, როდესაც ჟამობის დროს გაისმის ანგელოზთა დასის გუგუნით ღაღადისი. სწორედ აი ეს ღაღადისი აკომპანიმენტად უნდა ყოფილიყო ჩემი ჰარმონიული მელოდიის ჩასამღერებლად.

მერე რა იქნება ეს პოემა? სად არის ამ ჰარმონიის ნასახი მაინც? სად არის თვითონ ეს ჩემი სულის ბეატრიჩე, ჩემი მადონა, რომელმაც შემექმენინა ბეთჰოვენის სიმფონიებზე უაღრესი მელოდია, რომელშიაც არც ერთი ლაყვარდი ნოტა არ მოიპოვებოდა და ცისკრის სხივებზე გასხივონებულ ალიონსავით ციაგობდა! სად არის მეთქი მართლაც და ღვთაებრივი კომედია, რომელშიაც არც ერთი ფილოსოფიის ტლანქი ნაწყვეტი არ იყო ჩაქსოვილი, არც თუ პათოსით გატაცებულ რომელიმე პოეტის გრძნობა, არამედ სადაც გამოჰკრთოდა მხოლოდ უმანკო სულის სახეობა, რომლის ხილვა შემეგანმენდათ უზენაეს სიმების შეთრთოლებას, ხოლო ღიმილი ხელთ აგადებინებდათ რაფაელის პალიტრას, აღმოგაჩენინებდათ სულ სხვა უცხო ფერადებს უცნაურ ცხოვრების ამისტიურ შინარსის ხმათა გადმოსაცემად!

მაგრამ დორა?..

ჰო, დორა, დორა!.. მაპატიეთ, გეთაყვათ, მაპატიეთ ეს უადგილო და ულოდიკო ნახტომები: განა ტანჯულ-გაწამებულს სულს დალაგებით რაიმეს მოთხრობა შეუძლიან?

* *

...საღამოთი ვახშამი არ მიჭამია, არც თუ ყავა დავლიე, თუმცა მადღენამ ჩემს დაუკითხავად შემომიტანა ფინჯნით.

— რახან ვახშამს არ ინებებთ, ეს მაინც მიირთვით... მაგრამ ვანიშნე, არ მინდა მეთქი. კარებში შედგა. მხრები აიწია, მიყურა, მიყურა და უგემური ღიმილით ჩაილაპარაკა: უცნაურია!

კარები მიფუხურე. საჩქაროდ პირი დავიბანე. ახალი პერანგი გადავიცვი, შემდეგ ო-დე-კოლონი გადმოვიღე, რომლითაც სწრაფად დავინამე როგორც თმა ისე ახლად ამწვანებული უღვაშები. რა თქმა უნდა, ხელსახოცსაც არ დავტოვებდი უყურადღებოდ, ესეც შევასველე, ტუჟურკაც კი შევცვარე, რადგანაც დორას საშინლად მოსწონდა სურნელებანი. საბოლოოდ უკანასკნელ მოდაზე თმა გადავივარცხნე, თუმცა არავითარი ზეთი არ მიხმარია. თან კი ჩემებურად მოგყვები ლამაზად დამღერებას: „ოდეს მეწვევა სევდა დამწველი“...

ოჰ, ვერ წარმოიდგენთ, რა რიგ უყვარდა ეს რომანსი დორას, წარმოიდგინეთ, იმანაც კი შეისწავლა და არა ერთხელ და ორჯერ დუეტით გვიტყვამს.

კარში გამოსვლისას მეტი სიჩქარისგან სულ დამავიწყდა ყვავილები მეყიდნა. ეს მხოლოდ მაშინ მომაგონდა, როცა უკვე დერეფანში შევედი და საზაფხულო წამოსახამი, ქუდი, და ჯოხი ჩამოვკიდე.

დორა სასტუმროში არ დამიხვდა: სასადილოში გასულიყო. ამას იმითი მივხვდი, რომ იქიდან პოლონური ჰანგი შემომესმა ნაცნობი ხმისა.

„ის ეხლავე გამოფრინდება!“ ფიქრობდი და თან ვატყობდი, რომ რაღაც არაჩვეულებრივმა მღელვარებამ მომიცვა.

ოთახის მოწყობილება ასე მიმზიდველად არასოდეს არ მიყენებია. თითქოს თვითელი საგანი რაღაცა საიდუმლოს მიკარნახებდა. კედლის სურათები, ვენერას ბიუსტი, ოდნავ ამოწეული გაზის სანათი მწვანე აბაჟურით, რომელიც რაღაც მისტიურ სითბოს სტოვებდა ისედაც სასიყვარულოდ განმზადებულს ოთახში, ამას დაუმატეთ ლამაზი სუფრით მორთული მაგიდა, რომელზედაც დორას თითქოს ვისიმე საპატივოდ ხილეთლობა მოემზადებინა; ყველა ერთობ რაღაცას ჩამჩურჩულებდა, რომლის გამოთქმა ასე რიგად მიძინებდებოდა.

„ჩემო ბედნიერება, ჩემო ასკეც გზის საიდუმ-

ლო ბედნიერება, — ვჩურჩულებდი ატოკებული გრძობათა ღელვით: შენ თვით განსაკუთრებული სიკეკლუცე ხარ, რომლისადმი ჩემი უმანკო სიყვარული მხოლოდ ტრფიალების ღმერთმა თუ უწყის, თორემ ამ ქვეყნად სხვა არვინ... დიახ, არავინ!“

ამ დროს გამახსენდა ჩვენი პირველი გაცნობა, დორას რეფერატი, ჩემი აღელვება და უდიერი, თითქმის თავხედური სიყვარულის განცხადება:

„არა, რა ბრწყინ ვიყავ, რომ ასე უეცრივ მივითანე იერიში და სიყვარული განვუცხადე! ახი არ იქნებოდა, რომ ლაზათიანი სილა ეტყინა ჩემთვის?“

მაგრამ იმავე დროს თავი მევე გავიმართლე:

— „არა ასეთი ტეტური გამოსვლა უფრო ბუნებრივია, წყვრილი, არავითარი ხელოვნური არა იყორა, ეს ქალებსაც მოსწონთ. ან და რაც საჭიროა ფილისტერთა ცერემონიებით სიყვარულის დაწყობა, რომელიც ჯვარის წერის უმაღვე მოსამსახურე დედაკაცის ქობის ბოლოში გადიცვლება!

და შემდეგ ნახად:

„არა, ჩემო ბედნიერება, მე ეს არა მსურს! მართალია, შენ არა ხარ ჩემი სიყვარის პირველი სიყვარული, მაგრამ უკანასკნელი კი იქმნები. შენ ჩემთვის გაუჩინებარ ყოვლად შემძლებელ ღმერთს, ჩემთვის! ჩემთვის, იმიტომ რომ შენ უნდა განმიმტკიცო ცხოვრება, შენ უნდა მისცე ამ უშინაარსო ყოფნას ახალი აზრი, ახალი დანიშნულება, რომ ერთ-ერთის შეწირვით ჩვენ ნიადაგი მოვუმზადოთ ახალთაობას. მაშ, ეგრე, ეგრე, ჩემო საიდუმლო ბედნიერება, განმიახლე სიცოცხლის წყარო, რომელიც ახლად გადმოხეთქილ ნექტარისავით სდულს და ელის წინ გამოწვდილს ფილას, რომ პირთამდე აავსო იგი .. დორა, ჩემო ბედნიერების დასაწყისო, დორა, ოჰ, დორა!..“

ხელები გავიწოდე, რიდაცის ლანდს წავწვდი; თითქოს გაქცეულ ბედნიერების დაქერა მსურვებოდეს. მაგრამ... ძირსვე ჩამომცვივდა...

ოჰ, რომ იცოდეთ, მაშინ, მხოლოდ მაშინ ვიწამე და ვერც თუ ვინმე წინააღმდეგში დამარწმუნებდა, ვითომც არ იყოს ბედნიერება. არა, ჩემი ნორჩი ფილოსოფიის შინაარსი იმას მიმტკიცებდა, რომ ბედნიერებას მხოლოდ სიყვარული შეადგენდა, თავისუფალი მოქმედება და საიდუმლოება... სიყვარულის საიდუმლოება!..

დორა, დორა!

წავიჩურჩულე ერთხელ კიდევ და ფიქრთა ტაღლებს გადავერიე. თვალწინ წარმომიდგა ახალი

ბედნიერების სარბიელი. მე ჩემ განცდილ გრძობას, გრძობას, სადაც არავითარი ხელოვნური რამ არ შეიძლება და გეგულისხმავთ, გადმოვიღებდი ქალაქ-დზე რომანის სახით და მთელს ქვეყანას დაეუმტკიცებდი, რომ სცდებიან, თუ ამტკიცებენ, ვითომც მთელი მწერლობა მხოლოდ ავადმყოფ ფანტაზიის ნაყოფი იყოს! არა, ჩემი სანიმუშო რომანი, „სიყვარულის საიდუმლოება“, ამის მზგავს არას დაანახებდა და ცხადსა ჰყოფდა თავის სიწრფელეს, სინამდვილეს, სადაც არც ერთი ყაღბი ადგილი არ იქნებოდა გარეული, როგორც ეს ასე ხშირად გვხვდება ლეგიონ მწერალთა ნაწარმოებში, რომელთაც წერვა პროფესიად გარდაუქმნიათ და უნდათ თუ არ უნდათ ყურში კალამ გარქობილნი სწერენ შინ, გარედ, თვით სარდაფშიაც კი, როდესაც კახური ღვინით თუ შამპანიურით გონება გაბრუებულინი როსკიპთა ვნების ქარიშხალს მისღევენ ბნელს ჯურღმულებში...

— არა, ჩემო დორა, მე ასეთ მწერალთა ჯგუფს, არ ვეკუთვნი: მე უმანკო ვარ, სრული და ჩემი რომანიც გვირგვინი იქნება შენის აპოთეოზისა. სიმშვენიერე, რომელიც შენ მე დამანახვე და გამაცანი, ჩემთვის ის დაზღვეული წერილია, რომელიც მიჯნურის გულს წინაწინვე იმონებს, ვიდრე მას გახსნიან. ჩვენ მას გაფურჩქნით მთელი თვისი სასწაულ-მოქმედებით, საშიშროებით, ზეაღმაფრენი თვისებით, როდესაც ტრფიალების ფრთები პირველად ჩვენ ყრმის შუბლზე შემოგვიქროლებენ და ნაზი შხულით შეგვასმენენ ჰიმნს უცნაურის მუსიკისას, რომელიც ისეთივე ნაზი მელიოდით იქნება მოქსოვილი, როგორც ღამის სიმღერა, ან და კიდევ როგორც მერცხალთა სუბუქი ფრთებით გავლებული გამმა ლაჟვარდის უბეზე. დაე, ის ჰიმნი სუნთქავდეს ვაზაფხულის სურნელოვანებით, რომ მით მოხიბლული კაცობრიობა მის შემდგომად სიცოცხლეს სიცოცხლედ არა ჰგრძობდეს!..

და... ვინ იცის, კიდევ რას არა ჰბოდავდა ჩემი უბრყვილო ფანტაზია, რომელიც ჩემი ცხოვრების წინმსროლ ვარსკვლავად მინათებდა.

მაგრამ თქვენ გაიღიმეთ...

ჰმ, იცინეთ, იცინეთ: განა არ იცით — თვით უგნურსაც კი თავისი საკუთარი ფანტაზია აქვს?

დ. კასრაძე.

(შემდეგი იქნება).

ზიოტიკა და კრიტიკა

იყო დრო, როდესაც საუცხოვო ლიტერატურა გვქონდა.

მაგრამ მაშინ არა გვქონდა კრიტიკა, ეს აუცილებელი დარგი ლიტერატურისა.

ბუმბერაზნი ჩვენის ლიტერატურისა ისე ჩავიდნენ საფლავს, რომ თავის თხზულებათა შესახებ ბევრი არა წაუკითხავთ რა.

ეხლა სულ სხვაა.

უკანასკნელი ხანების ქართული ლიტერატურა ერთ ჩირადაც არა ღირს. ბუმბერაზთა ნაცვლად ხელში შეგვრჩა ფუქსავატი სიტყვა და უფერული სურათები ახლად მოვლენილ მწერლებისა.

სამაგიეროდ გაიზარდა კრიტიკა.

კრიტიკა, როგორც მოდარაჯე თვალი ზედა-მხედველისა, ფეხდაფეხ მისდევს ფარატინს ყოველ სიტყვისას და ჩვენი ლიტერატურა ერთი უკიდურესობიდან მეორე უკიდურესობაში გადადის.

მაშინ კრიტიკის სრული უქონლობა.

ეხლა კრიტიკის ნამეტანობა.

ეს „ნამეტანიზმი“ ბევრს არას უქადის ჩვენს ლიტერატურას. უმთავრეს მის დამახასიათებელ თვისებას ის შეადგენს, რომ იგი ღვიძლი შვილია თანამედროვე უნიათო ლიტერატურისა. როგორც თანამედროვე ლიტერატურაა „უღონო ყუათის“ პატრონი, ეს ახლად მოვლენილი კრიტიკაც უშნო, ძალას და ცოდნას მოკლებულია, დილეტანტიზმით სავსეა.

მას არ ძალუძს რიდე ახადოს საუკეთესო ნაწარმოებთ, ახადოს ის კრეთსაბმელი, რომლის იქით სდგას საკურთხეველი ქეშმარიტებისა და მშვენიერებისა. ბარათაშვილს, ქავკავაძეს, წერეთელს ისე გაუბრბის, როგორც ბიბლიური აბესალონი მრისხანე მტერს და თავის გრძელის თმებით ახლად ამწვანებულ ტოტებში იბლანდება.

იგი მოკლებულია იმ სათანადო ექსტაზს, ურომლისოდ შეუძლებელია დიდ ტაძარში ლოცვა. ამიტომ იგი ლოცულობს პირველ შეხვედრილ პატარა ნიშთან, გაუქმებულ სამლოცველოში, სადაც ღმერთი იმდენად დაბლად გეჩვენება, რამდენად დაბალია თაღები ეკლესიისა, მოკლეა — სვეტები საყდრისა.

ამიტომ მას უმთავრესად პატარა მწერლებთან აქვს საქმე და რაც უფრო პატარა მწერლებთან და შემოქმედების პატარა ნაყოფთან აქვს საქმე — მით

უფრო ბევრს ყვირის, მით უფრო ხმა მაღლა ლაპარაკობს.

და ეს ბუნებრივიც არის.

ვინ დაიწყებს ეხლა ქუჩაში ყვირილს, რომ შექსპირი დიდებული მწერალია. ეს მხოლოდ სიცილს გამოიწვევდა. მაგრამ საზოგადოებაში განამტკიცო ის აზრი, რომ ესა და ეს ახალგაზრდა თანამედროვე ქართული ლიტერატურის სულის ჩამდგმელია. —

ამ აზრის განმტკიცება სულ სხვა უნარს მოითხოვს და აქ ყვირილი მართლა საჭიროა.

არასოდეს ჩვენს ლიტერატურას იმდენი მიმართულება არა ჰქონია, როგორც ეხლა. არასოდეს არ გყვოლია იმდენი ნორჩი ძალა და არასოდეს ჩვენი მწერლები ასე ნაყოფიერნი არა ყოფილან, მაგრამ შეგვიძლიან განა თამამად ვსთქვათ, რომ უკანასკნელი ათი წლის განმავლობაში ჩვენ შევიძინეთ ახალი ნაწარმოები, რომელიც გვერდში ამოუდგება თავის ლიტერატურულ ღირსებით ქაქავაძის — განდგეილს, წერეთლის — ბაში-აჩულს, ერისთავის კომედიებს, ან ყაზბეგის მოთხრობებს? ჩვენი ახალგაზრდა ვაი-კრიტიკოსები კი რა ანალიზებს არ ახდენენ ახალგაზრდა პოეტთა ნაწარმოებისას?

რა არ აღმოაჩინეს შიგ?

ნაცვლად ქეშმარიტ მწუხარების მგონებისა ჩვენ გვყვავან ეხლა პოეტები წუთიერ ვარამისა:

ერთი კიკნა დარდით.

ორგანიზმები დაბადებითვე ავადმყოფნი, რომლებიც ყველას არწმუნებენ, რომ მსოფლიომ „შეჰყარა“ მათ ეს სენი.

მწერლები, რომლებიც პირდაპირ თითიდან სწოვენ აზრს და ღვთაებრივ ცეცხლის მაგიერ აბედსა სწვავენ.

პოეტები — ამომავლის მზისა და ორლობეში გაჩხირულ მთვარისა.

მგონები ქალწულის ოქროს ფეხისა — სწორედ ისე, როგორც პატარა რესტორანები გერმანიაში:

რესტორანი — Zum goldenen straus! — ოქროს სირაქლემასი და იმის ნაცვლად რომ ყველა ამან მწუხარე აზრები დაბადოს ქართულ მხედვრულ კრიტიკაში, ჩვენ გვესმის თავშეუღებელი აღტაცება, გამოწვეული არა იმდენად ახალის სურათებით, რაძდენადაც ახალის სიტყვებით.

ჩვენ აღვიზარდენით ბარათაშვილის, ქაქავაძის და წერეთლის თხზულებათედ, მათ სტილზედ, მათ სიტყვებზედ და რაც უნდა მდიდარი ყოფილიყო

მათი ნაწარმოები სტილით და სურათებით, ჩვენ მაინც ვახერხებდით მათ გაგებას ულექსიკონოდ.

ეხლა კი შეუძლებელია ულექსიკონოთ ახალგაზრდა მწერალთა კითხვა.

გ. ყიფშიძე ერთს თავის წერილში სიხარულით აღნიშნავს და ბედნიერად სთვლის თავის თავს, რომ ილია ქაქავაძემ ჩემს თვალწინ შეჰქმნა ახალი ქართული სიტყვა „თვალთახედვის ისარიო“ და ქართული „აკადემიის“ უკანასკნელ სიტყვათაც ეს მიაჩნია, მაგრამ განა ჩვენ ყველა გრიგოლ ყიფშიძეები არა ვართ და ბედნიერებიც, რომ ყოველ ახალგაზრდა მწერალს ახალი სიტყვა მოაქვს, ახალი ცნება...

დარწმუნებული ვარ ამ ცოტა ხანში ჩვენ ასეთი საუბარის მოწმენიც გავხდებით:

— მოწყალეო ხელმწიფე, თქვენ ეს ეს არის ერთი სიტყვა იხმარეთ. თანახმად ავტორთა უფლების დებულებისა გთხოვთ მაგ სიტყვისთვის, რომელიც ჩემგან არის შექმნილი — ერთ შაურს ჩამოხვიდეთ.

და ეს ხუმრობა არ იქმნება. თანამედროვე ქართული ენა ქიმიის ელემენტებს მოგვაგონებს, სადაც ყველა მეცნიერს მის მიერ ნაპოვნი ელემენტი აქვს.

ელემენტი ამისა და ამისა.

სიტყვა ამისა და ამისა.

აი როგორ ვილაპარაკებთ ახლო მომავალში.

ახალგაზრდათა ლიტერატურას მოჰყვა ახალგაზრდათა კრიტიკა, მაგრამ ეს კრიტიკა თავის ანალიზში განა გვითითებს მაზედ, თუ რაში მდგომარეობს ძალა ამ ახალგაზრდობისა და მასთან მომავალიც ჩვენი ლიტერატურისა?

ჩვენი ლიტერატურა, არამც თუ კლასიკური, არამედ ლიტერატურა მეცხრამეტე საუკუნისა ჩვენი სულიერ ჯანსაღობის მაჩვენებელი იყო. თვით ისეთი სასოწარკვეთილი მწერალიც კი, როგორც ბარათაშვილი იყო, შეუპოვრობას და თავგანწირულებას ქადაგებდა და დაგვიტოვა „მერანი“, რომლითაც გვიანდროძა შეურჩევლობა ბედთან. ვაჟაფშაველა, მგოსანი მთების გმირებისა, ბარისთვის სიცოცხლის მიმნიჭებელი ელექსირი იყო და აჩრდილნი მის მეომართა მარტო ხევსურთა და ფშაველთა შეილნი აღარ არიან. როგორც სული, ისე დასტრიალებენ მთელ საქართველოს — მათი ცხოვრება საუკეთესო ფერად იქცა მხატვარ გაბაშვილისთვის და მომავალშიაც ფერად დარჩება ყველა ქეშმარიტ მხატვარისათვის.

არავის არ მოუბერია იმდენი სიციხის და-
ლა, როგორც ალექსანდრე ყაზბეგს, ილია ჭავჭა-
ვაძე და აკაკი წერეთელი ხომ ნამდვილი მებრძოლ-
ნი იყვნენ ახალის ცხოვრებისა.

— გაგვითხარონ სამარე, — ამბობდნენ ისინი,
და ჩვენ აღვსდგებით „მესამესა დღესა“.

აი რა იყო მათი რწმენა.

ერთის სიტყვით, ჯანსაღი სული — აი რა გვი-
ანდრძეს მათ და აი რითი უნდა ყოფილიყო მორ-
წყული მწვანე ჩვენის ლიტერატურისა, მაგრამ
ახალგაზრდათა ლიტერატურაში ჩვენ ვერ ვხედავთ
სწორედ ამას. ეს კი პირველი თვისება უნდა იყოს
ჩვენის ლიტერატორისთვის. საქმე ის კი არ არის
რომ ჩვენ ბებერი, ძალა-გამოცლილი ერი ვართ.
ჩვენი პოლიტიკური ბედი ისე მოეწყო, რომ ხელ-
მეორედ უნდა დავიბადოთ.

და განა ასეთი მახარობელი უნდა ჰყვანდნენ
ჩვენ ახლად დაბადებას. სად არის იდეალი, სად
არის ძალა?

ლამაზ სიტყვას მნიშვნელობა თავის დღეში
არა ჰქონია.

მნიშვნელობა მუდამ ლამაზ აზრსა ჰქონდა და
ასე უაზრო კი ქართული ლიტერატურა არასოდეს
არა ყოფილა.

და როდესაც ასეთ სურათს ვხედავთ, განა
უფრო უკეთესი არ იქნება ჩვენ თავს შევეკითხოთ:
აყვავების ხანა იწყობა, თუ ოდესღაც აყვავებული
ხანა სრულის გადაგვარებით თავდება.

მართალია, ჩვენი ახალგაზრდობა ასე არას
დროს არა, ყოფილა გატაცებული ლიტერატურით
და არას დროს არ გვეყოლია ასე მრავლად ახალ-
გაზრდა მწერლები, მაგრამ ის ფაქტი, რომ ჩვენში
ბევრსა აქვს სურვილი წერისა და ზოგი მათგანი
საშუალო ნიქსაც იჩენს, ან არაფრის მაჩვენებელია,
ან სულ წინააღმდეგს უნდა გვეუბნებოდეს.

ვაზხედ ამბობენ, როდესაც დაავადმყოფდება,
სწორედ იმ წელიწადს იძლევა დიდ მოსავალსაო.

რალა უნდა ექნათ მაშინ, თუ სიმრავლე „მო-
სავლისა“ სწორედ ამ ავადმყოფობით არის გამო-
წვეული?

აი რაზედ უნდა იფიქროს კრიტიკამ, მაგრამ
არა ახალგაზრდათა კრიტიკამ, რომელიც იმავ
ავადმყოფობით არის შებყრობილი, არამედ საღმა
კრიტიკამ. ჩვენ უნდა ვიხსნათ ბედი ახალგაზრდა
მწერლებისა ამ ვაი-კრიტიკოსებისაგან, რადგან რაც
უნდა დაბალი აზრისა ვიყვეთ ჩვენ ახალგაზრდათა

შემოქმედებაზედ, მაინც მათი წრიდან უნდა გამო-
ვიდნენ ჩვენი მომავალი მწერლები.

ფარსმან-ფარუხი.

საუბარი შევიფარიაზედ

(წერილი ჰარველი)

შვეიცარიაში დიდხანს მომიხდა ყოფნა და ახ-
ლო გავცანი შვეიცარიელთა ცხოვრებას. ისინი
მაინტერესებდნენ არა მარტო იმიტომ, რომ ახალი
და უცნობი იყო ჩემთვის ყველაფერი იქაური, არა-
მედ უფრო იმ მგზავსებით, რომელიც, ჩემის აზრით,
არსებობს ჩვენსა და იმათ სოციალურ-ეკონომიურ
მდგომარეობაში.

შვეიცარია, ყველიმ იცის, მთა-გორიანი ქვე-
ყანაა და ძალიანა ჰგავს ჩვენს კავკასიას: იგივე მა-
ლალი მთები, იგივე სილამაზე ბუნებისა, იგივე მშვე-
ნიერი გარდასახედები მთის მწვერვალიდან. გვაკლია
მხოლოდ შვეიცარიის მარგალიტებით გაბნეული
ტბე?, რომელთა სილამაზე ათასობით იზიდავს მოგ-
ზაურებს. და ვისაც უნახავს შვეიცარია, ყველას
უყვარს იგი მისი მიმზიდველი სილამაზისა და აქ-
თილ-მოწყობილებისათვის.

აღტაცებული შვეიცარიის სილამაზით, მე ყო-
ველთვის ვიგონებდი ჩემი ძვირფასი სამშობლოს კი-
დეებს და ვადარებდი მას. ძნელია სათქმელად რომელი
უკეთესია.

შვეიცარიაში ყველგან ემჩნევა მოსიყვარულე
ხელი პატრონისა, როგორც ბარში, ისე მთის მწვე-
რვალეზებდაც. ჩვენში, მართალია, არაა ესა, მაგრამ
ყველგან ბუნება თავისუფალი და თვალწარმტაცია.

მაგრამ ბუნების მგზავსებთან — რა განსხვავებაა
მცხოვრებთა შორის! შვეიცარიელებს უყვართ სი-
ლამაზე თავისი სამშობლოსი, უყვართ მხურვალედ,
შეგნებულად.

ისინი ეცნობიან თავის ქვეყანას, სწავლობენ
ყოველ მის კუთხეს. ბავშვობიდანვე ეჩვევიან სია-
რულს და მოგზაურობა მათთვის არამცთუ აუცილ-
ებელ საგნად, პირდაპირ კულტად არის გადაქცეუ-
ლი; ყოველი შემთხვევით სარგებლობენ, რომ ნა-
ხონ ესა თუ ის კუთხე თავისი სამშობლოსი.

14—15 წლიდან იწყობენ ისინი სამგზავრო
პროგრამის შედგენას და მარშრუტების შემუშა-

ვებას. გულს უხარიან, როცა ხედავ გულა-წამოკიდებულს ხანში შესულ მამას, რომელიც თავის ყმაწვილ შვილთან ერთად მიაბიჯებს გზაზედ, მთების სკენ. ყველა ეცნობა თავის ქვეყანას და არ დარჩენიათ არც ერთი პაწია კუთხეც, რომ ფოტოგრაფიულად არ იყოს აღბეჭდილი, არ არის არც ერთი ოჯახი, რომ მთელი კოლექციები არა ჰქონდეთ ამ ფოტოგრაფიებისა. ბავშვები პატარაობიდანვე ეცნობიან ამ სურათებით თავის ქვეყანას.

ჩვენში? განა გვეტყობა რაშიმე სურვილი სამშობლოს გაცნობისა? ჩვენდა სასირცხვილოდ, ბევრი უკეთ ვიცნობთ ევროპის სხვა და სხვა ქვეყანას, ვიდრე საკუთარს მხარეს. ამას კი დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. შვეიცარიელები ყოველწლივ დადიან სამშობლოს სხვა და სხვა კუთხეში, პირადათ ეცნობიან იქაურ ზნე-ჩვეულებას, იქაურ საჭიროებათ, იგებენ სად რა კეთდება, ვინ რას აწარმოებს და შემდეგში იციან თავისი საკუთარი ძალღონე სად და რაში გამოიყენონ. ეს ერთგვარი საფეხურია მათი პრაქტიკული ცხოვრებისათვის მომზადებისა; და დიდი ყურადღების ღირსი მოვლენაა. მუშაობის მსურველმა ხშირად ჩვენში არ იცის სად აწარმოებენ ამა თუ იმ დარგს მეურნეობისას, სად შეიძლება გამოიყენოს იგი. ამბობენ, რომ კულტურული ზრდა განიზომება საპნის ხმარების რაოდენობითაო. ამას შეიძლება დამატოს, რომ რაოდენობა პირადი ცნობისა სამშობლოს კუთხეებისა, მის საჭიროებათა და მისწრაფებათა, მაჩვენებელია იმისა, თუ რამდენად მომზადებულია ადამიანი სამოქმედოთ საზოგადო ასპარეზზედ და ყმაწვილკაცობის ვალია, გაეცნოს ქვეყანას ხშირი მოგზაურობით.—დეე, ეს იყოს პირველი საფეხური „საზოგადოებრივ სიმწიფის“ მოპოებაში.

ახლო გაეცანით ჩვენი სამშობლოს კიდევს, ადგილობრივ შეისწავლეთ მისი მოთხოვნილებანი, ტკივილები მისი შვება-სიხარული და ღირსებანი და მაშინ თქვენს მომავალ მოქმედებაში მეტი იქნება მიზან-შეწონილი, სოლიდარული მუშაობა, ვიდრე მამების მოქმედებაში.

ისარგებლეთ ყოველი შემთხვევით, გაეცნოთ ამა თუ იმ კუთხეს, გადაიღოთ ფოტოგრაფიულადაც, რომ ამით სხვებსაც გააცნოთ და სურვილი აღუძრათ. მთელი შვეიცარია, ყველა მისი ნაშთები და ღირს-შესანიშნავი ადგილები აღბეჭდილია ფოტოგრაფიაზედ. მარტო სამშობლო ქვეყანის მისი სილამაზისა, და ბუნებრივი სიმდიდრის შესწავლამ, შეაგნებინა შვეიცარიელს, თუ რაშია მათი ძალა, მა-

თი საფუძველი და მიზანი და ნება მისცა გამოეყენებინა თავისი ძალნი, გარდაექმნა ოდესღაც ღარიბი მხარე, მთელი ქვეყნის საუკეთესო კუთხედ

კავკასიასაც შეუძლიან მომავალში გადაიქცეს ასეთ ძვირფას ადგილად. მდიდარი მინერალური წყლებით, იგი მიიზიდავს უცხოელებს, მგზავრებს და ამით ხელს შეუწყობს ადგილობრივ წარმოების გაფართოებას, ბაზარს მოუპოვებს ადგილობრივ საქონელს. ყველა ეს შესაძლებელია მარტო მაშინ, როცა ჩვენ თვითონ გვეცოდინება ჩვენი მხარის სილამაზე და სიმდიდრე და გავაცნობთ მას სხვა ერთაც. ეს შეიძლება ფოტოგრაფიის წყალობით, ბუნებრივ სილამაზის აღწერით, ადგილობრივ ცხოვრების პირობათა შესწავლით და გამოქვეყნებით. აგრეთვე ღირს-შესანიშნავ ადგილების ჩვენებით და დაწვრილებითი ცნობებით, თუ როგორ მიაღწიოს ადამიანმა ამ ადგილებს.

ყველაფერი ეს ითხოვს ცოტად თუ ბევრად მუდმივს და რიგზედ მოწყობილს მუშაობას, მაგრამ უსახსრობისა გამო ეს ჯერ-ჯერობით შეუძლიან თავს იღვას ადგილობრივმა ინტელიგენციამ, ყველამ თავის რაიონში; ჩასულმა სტუდენტობამ, აგარაკად გასულმა ხალხმა და სხვა.

ასეთი გაფანტული მუშაობაც მოამზადებს ნიადაგს. ყველა ზემოდ ნათქვამი ერთი უახლოესი და უადვილესი მიზანია ჩვენთვის—ე.ი. გაცნობა პირად ჩვენთვის და სხვებისაც ჩვენი სამშობლოსი. რასაკვირველია, ეს პირველი და პაწია ნაბიჯი იქნება ჩვენი, პროგრესის გზაზედ, მაგრამ ნაყოფი დიდი ექნება.

ლ. დიასამიძე.

ქ. თელავი

10-ს თებერვალს მოხდა წლიური კრება თელავის შემნახველ-გამსესხებელ ამხანაგობისა. უშველებელ სკოლის შენობაში ხალხის ტევა არ იყო. კრებას დაესწრო 400 წევრამდე და მრავალი გარეშე პირი. ამ ახლო წარსულში თელავში მრავალი სხვა და სხვა კასები ყოფილა, რომელთაც ვერაფერი სახელი დაუმსახურებიათ ხალხის თვალში. ხალხს ეს კასები მიაჩნდა მათ საცარცვავ საშუალებად, ამიტომ მოსალოდნელი იყო, რომ ახლად დაარსებულ შემნახველ-გამსესხებელ ამხანაგობას საზოგადოება

ალმაცერად შეხედავდა და მოერიდებოდა მასთან საქმის დაქერას; მაგრამ ამ ამხანაგობის ექვსი თვის მოქმედობამ და საქმის მწარმოებელთა უანგარო ნაყოფიერმა მუშაობამ საზოგადოებას აზრი შეაცვლევინა და დიდი ნდობა მოუპოვა ხელოსანთა და გლეხ-კაცობაში. და აი ამიტომაც 10-ს თებერვალს, წლიურ კრებას მოაწყდა ამოდენა ხალხი ახალ შემნახველ-გამსესებელ ამხანაგობის გასაცნობად და მის დასაფასებლად. კრების თავჯდომარედ ერთხმად არჩეულ იქმნა ესტატე პაატაშვილი. განსახილველი იყო წარსული 1912 წლის ანგარიში და მომავალ 1913 წ. ხარჯთ-აღრიცხვა. გამგეობის თავჯდომარის დ. ლუკაშვილის მიერ წაკითხულ იქმნა მოხსენება გამგეობისა:

ამხანაგობა დაარსებულა 1-ს თიბათვეს 1912 წ. 87 დამფუძნებულ წევრისაგან, რომელთაც ჰქონიათ კრედიტი გახსნილი—7340 მან.

ხოლო საანგარიშო წლის გასულს, ესე იგი 6 თვის შემდეგ. ამხანაგობას ჰყოლია — 408 წევრი გახსნილი კრედიტით — — 31,013 მან.

ძირითად თანხად ჰქონია გრძელვადიანი 3,000, მოცემული სახელმწიფო ბანკიდან.

მოკლე ვადიანი 5,000

შესანახად ჰქონია მიბარებული . . . 1202 მ.

საწევრო გადასახადი . . . . . 800 მ.

ექვსი თვის განმავლობაში მოგება ჰქონია ამხანაგობას . . . . . 839 მ. 86 კ.

აუცილებელი ხარჯი მოსვლია:

საქმის მწარმოებელს — — — — 65 მ.

წიგნები, ქალაღლები და სხვა . . . . . 86 მ.

სახლის ქირა — — — — — 127 მ.

სარგებელი ბანკიდან ნასესხებ ფულისა, მობარებულ ფულისა და ვადაზედ ადრე შემოტანილ ფულის უკან დაბრუნებული $\frac{0}{100}$ $\frac{0}{100}$. 254 მ.

სულ ხარჯი 532 მ. 67 კ.

ამხანაგობას ჰქონია შეძენილი ინვენტარი—ცეცხლისაგან უზრუნველყოფელი ყუთი, მაგიდები და სხვა. 259 მ. გამგეობამ ამ რიგად გაანაწილა სუფთა მოგება 307 მ. 19 კ.:

57 მ. 19 კ. გადიღო შეძენილ ინვენტარის ხარჯის დასაფარავად.

40% ძირითად თანხის გასაძლიერებლად— ე. ი. 100 მ.

10% სათადარიგო თანხისთვის 25 მ.

საშუამავლო საწარმოვო თანხად. (შაბიამან-გოგორდის ან სამეურნეო იარაღის ყიდვა წევ-

რებისათვის 100 მ. და საკუთარ შენობის ასაგებლად 25 მ.

შემდეგ საბჭოს თავჯდომარემ ალ. ციციშვილმა წაკითხა მოხსენება საბჭოსი გამგეობის მოქმედების და საერთოდ ამხანაგობაში საქმის მსვლელობის შესახებ. საბჭო ხაზს უსვამდა წევრთა შეგნებულ ქცევას, რომელთაც, სწორედ ალლო აართვეს ახლად დაარსებულ ამხანაგობას და განსაკუთრებით კი აღნიშნა გამგეობის მიერ სამაგალითო საქმის წარმოება, რაც სრული თავდებია ნორჩ ამხანაგობის ზრდა გაფართოებისა.

კრებამ ერთხმად დაამტკიცა წარსული წლის ანგარიში. შემდეგ კრება შეუდგა მომავალი წლის ხარჯთ-აღრიცხვას. მომავალი წლის მოგებიდან, რომელიც ნავარაუდევია—2,000 მან. გასწიოს შემდეგი ხარჯი:

საქმის მწარმოებელს თვეში — 30 მ.

მის თანაშემწეს თვეში — — — 10 მ.

სულ წელიწადში — 480 მ.

საკანცელიარო. . . . . 120 „

სახლის ქირა, გათბობა, განათება . . . . . 200 „

მსახურს . . . . . 50 „

სულ 850 მ.

კრებამ დაადგინა მისცეს ჯილდოდ 15%⁰/₁₀₀ მოგებიდან გამგეობას და ხაზინადას, ხოლო მათ ეს ჯილდო სავსებით შესწირეს ღარიბ შევირდთ და მომავალშიც ალუთქვეს უსასყიდლოდ მუშაობა. შემდეგ კრებამ იქონია მსჯელობა სხვა და სხვა საკითხებზედ და დაადგინა:

1. აღძრას შუამდგომლობა რათა მოკლე ვადიანი სესხი გადიღებულ იქმნას—20,000 მან-ე.

2. გამოითხოვოს გრძელ-ვადიანი სესხი 5,000 მანეთი. 3. გამოითხოვოს საშუამავლო საწარმოვო თანხა—2,000 მან.

4. გამოითხოვოს სპეციალური თანხა შესანახად; მობარებულ ფულის პირველ მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად—2,000 მან.

5. გაუდიღოს წევრთ სესხი 15 თუმნამდე.

6. შემოიერთოს სოფ. შალაური, ვარდისუბანი და ნასომხარი, თანახმად მათი თხოვნისა.

7. მიიღოს ზომები, რათა შესანახი ფული გაადიდოს. 8. გაადიდოს გამგეობის წევრთა რიცხვი 12-მდე. 9. აირჩიოს მომავალ კრედიტის კავშირში წარმოადგენელი (არჩეულ იქმნა დ. ლუკაშვილი).

შემდეგ მოხდა არჩევანი გამგეობის და საბჭოს წევრთა. არჩეულ იქმნენ: საბჭოს თავჯდომარედ,

ნაცვლად ალ. ციციშვილი, რომელმაც სამსახურის გამო თავი დაანება თელავს, - თ. ზაქარია ქავჭავაძე. არჩეულ იქმნა ერთი ახალი წევრი საბჭოსი - ან. ყაზახაშვილი. გამგეობაში თავმჯდომარედ, რომელსაც წელს კენჭით უნდა თავი დაენებებინა თთანამდებობისთვის - ერთხმად არჩეულ იქმნა ისევ დ. ლუკაშვილი. ახალი წევრები არჩეულ იქმნენ: ორკოდაშვილი, შიუკაშვილი, გოგიაშვილი, აივაზოვი, კიმოთაშვილი, ხომიზურაშვილი და რაზმაძე. დასასრულ კრებამ მადლობა გადაუხადა გამგეობას და საბჭოს მათ უანგარო-ნაყოფიერ მუშაობისთვის, რომელთაც პირნათლად შეისრულეს ნაქისრი მოვალეობა და ახალ-ფეხადგმულ, ნორჩს ამხანაგობას საერთო ნდობა მოუბოვეს წარსულ მაგალითებით დაშინებულ საზოგადოების თვალში.

ნიზბისელი

თეატრი და ხელოვნება

ოტელიო ქართულ სცენაზე.

თვალ-წარმტანი ტრაგედია, სხად ეჭვიანობის ს-ზარელი ვეშ:ში „მწვანე თვალეთ“ გამოიუერება, ერთი იმ ძეკლთაგანია მსოფლიო ლიტერატურის დასამშვენებლად, რომლის გამოქანდაკება მხოლოდ ჰენის შექსპირის საკუთელს შეეძლო. ეს დავარკულა კომეტა, რომელიც ვარსკვლავთა კანონიერს მსვლელობას მოსწყდა, ცეცხლის ზოდს ავლებს და ადასტურებს, რომ ქალწულის გული თავისუფალი უნდა იყოს, რომ ამისთვის არავითარი კანონი არ სწყრია და რომ ეს უკანონო კანონიერება ეოკელ კანონზე უადრესია. დიდებულმა დრამატურგმა ამ ტრაგედიაში განკებ: ლტურვა იაგო (ბ-ნი ე. მესხი) ფსიხოლოგის საოცარის იარაღით, მხოლოდ იმიტომ, რომ უფრო ნათლად დაენახებინა ვნებათა განწყობილება, ეჭვთა ტანჯვანი, რომელიც ნელინელ მხანავერ ზატოისასს, მაგრამ გულუბრველო მავრს ოტელლოს (ვ. გუნია). მაგრამ ხელოვნება ამ ტრაგედიისა იმიტომ უფრო აღწევს თავის უადრესობას, რომ აქ **სულის სამეფოს აქოთება**, ოტელოს ეჭვიანობის ქარიშხალი, უკანა ზღანზე ეუებენ გარეგან მომენტებს, რომელზედაც ამქნებულია თვითონ დრ:მა: როგორც მაგ., იაგოს არაადამიანური ხსისათი და შაბუეთითი ხელსახოცი, რომელიც ოღანავც ვერ სწრდილაკენ სუელიერ კატასტროფის აუცილებლობას. შექსპირმა მოგ-

ვცა ის, რასაც ეწოდება „თქროს და შავი სხივით გაბრწყინებული სღანარი.“ მავრის ხსისით მოვლენილი შავი დრუბელი ერთი მხრით, მხოლოდ მეორეთი გამობრწყინებული ნახევარე მთვარე აი ის ფერადები, რომლითაც დასტულია კაკლუცი სურათი! ვნების ქარით გაღუებული მავრი და ხანრ:ი ვერქიელი გოგონა ვერენიკეს თქროს ნაწნავებით, აი ის კონტრასტნი, რომელიც შეუღლების ზღატეფორმას სრულებით ადგილად ჰმოულბენ და პირველ და უკანასკნელად ცხადს ჰმოფენ, თუ რა მიუწოდმელია ცნება მშენიერებისა. თუ რა რთული და გამოურვეკულია ცნება სიყვარულისა, რომელთა სიკაკლუცე მხოლოდ იმიტომ არის სიკაკლუცე, რომ ვერც ერთი თეორია, ვერც ერთი სსზომი ფილოსოფიამენიერების ვერ მიუდგება. რომ უფრო თვალსაჩინო უოფილიყო კონტრასტი, შექსპირმა ოტელლო წარმოგვიდგინა შემოზად, დეზდემონა (ქ-ნი ქიქოძის ასული) ნაზ არსებად, რომელიც ოჯახში დაფუფუნებსას ასე რომ მას მოცდელთა არც კი ჰქონდა, რომ ოტელლოს ამბებისათვის ბოლომდინ უური ეგდო ხოლმე. მაგრამ ტრაგედიის სიტურფის მარგალიტიც სწორედ ამ უკიდურესობათა მიმზიდველობაში იმალება. არსად მოელს მსოფლიო ლიტერატურაში ვნების სარბიულზე თქვენ ვერ იშოვნიო ასეთს ერთ ურთის მოწინააღმდეგე მხარეთ, რომელთა ძლიერი შეერთება ასეთის გატაცებით მომხდა-რიყო. ეს ხრდილოეთის ფაჭვნარის სეკლანი საიდუმლო მოთქმა კი არ არის, რომელსაცა შურს სამხრეთის სხივებით გამოზარ ბზის ხის ფოთლებას საამური შრიალი, არამედ ველურ ინსტინქტის უგნური გატაცება, სტიქიური ვნების ქარიშხლის აფრათა შღა, რომელიც თვით სიკვდილზე უძლიერესია და ოღანავც იერა არ ეცვლება, თუნდაც მის წინ სიკვდილი იდგეს. აი, რა-ტომ არის, რომ ბრანხციო (ბ-ნი გედევანოვი; დეზდემონას მამა, ამოც სცდილობს შეიღის გატაცება ხსისას ოტელოს ჯადოსნობით, მაშინ როდესაც შეეკარებულთან დამოკიდებულება ბუნებრივი იყო, რომ აქ თვით ბუნებების ჯადოქრობა იყო დამნაშავე და მეტი არაფერი! დეზდემონა ოტელლოს მოთხრობებში ჰხედავდა რადაცა მშენიერს, რომლის სახელწოდებაც არ იცოდა, მაგრამ ჯადოსნურ ძლით კი თავისკენ იზიდავდა. ოტელლოს თვითუული სიტუვა ნამდვილ მამაკაცის სიტუვაა, მომსიბუღელი ზღანარია გმირის თავ-გადასავალის შესახებ, ქვეენის ფნტასმაგორია, რომლის სახება პარისპარ თვით მან იხილა და აი, მამაკაცის ასეთს ტანჯვათათვის, მის მხედრულ სულის დასაჯილდოვებლად დეზდემონა ციურ დედოფლად მოქნენება კიპროსის კუნძულზე და სწორუზიყარ კიპრიდის ზღანრად გარდაქმნიან თაკანო ხსნმოკლე ცხოვრებას. დეზდემონა მის სახეს ჰსტერეტს

თვით მის სულში, არა შავად შემურულს, რომელსაც ეკვლა ჰქვდავდა, არამედ მას წინ უდგებოდა ის წმინდა და კეთილ-შობილ ვაჟაყვის სახე. რომელიც მას მოეჩვენა ტრფიალების ფრთების ქვეშ. დეზდემონა მასში აღმოაჩინა სულ სხვა, მიუწდომელს მშვენიერებას, და მავრის ვნებათა ქარიშხალს ფეხ და ფეხ მისდევს შმაგი ტყვეობით, მაშინ როდესაც სასომიხდილი მისი შამა მის წვევლაში ჰქვდა სულს.

აი ეს უცნაურ ფერადებით მოხსნული ტრაგედია დაიდგა გასულ კვირას, 10 მარტს ქართულ არტისტთა სახლი ამხანაგობისკან. სამწუხაროდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ტრაგედია არა თუ განსხიერებას, არამედ ოტელლოს აზრდისაც ხეირანად ვერ გვიდგენდა.

ოტელლოს დადგმაში ტენიციის სიკოჭლეს თან მისდევდა პიისის თვალსაჩინო შემოკლება, აზსაც შეურიგდებოდა აღმანი, რომ მსახიობთ მსახიობობა შესტეობდათ. ცენტრალური ფიგურა **ოტელლო** (ვ. გუნი) უოველ დონეს ჰქმარობდა, რომ მთელი თავის ძალ-ღონე გამოიყენებინა. მაგრამ მანც ვერ აღწევდა სწადელს. განსაკუთრებით ეს ითქმის იმ ადგილზე, როდესაც ოტელლო სტიქიურ ძლიერებიდან კეთილშობილურს უარყოფაზე გადადის. ეს მაშინ, როდესაც მიინარე დეზდემონას სარეკლამა სდგას და რეველია, მოვლავ თუ არაო. აქ მას უოველი დონე უნდა ეხმარა, რომ თავის გამჭვირვალ მონოლოგით წარმოედგინა ილღუზია თუნდა გაკა მოსხმული ჰამლეტისა იმ განსხვავებით, რომ ჰამლეტის დიდებული მინოლოგი **მის საკუთარს** „უოფნა არ უოფნას“ შეეკებოდა, მაშინ როდესაც ოტელლო სხვის „უოფნა არ უოფნის“ საკითხში იყო მაგრამ ეს სხვა ხომ მისი სულს ნატესი არის...

აქ, იგი, ვერ კიდევ ჰამლეტია. ვიდრე დეზდემონას მოჭკვავს, მან უნდა ჩაჭკვას თავის გულში ჰამლეტი. მაშინ, რა თქმა უნდა, კატასტროფაც უფრო ნათელ სახეს მიიღებდა, უფრო ნათლად წარმოგვიდგებოდა ოტელლო, რომელიც ჰარმონიისა და ბენდიერების უმადლეს წერტილზე იდგა და ისეთს უფსკრულში კი გადმოეშვა. აი, ამის დახატვა ვერ შესძლო გუნიამ, მან სისწორით ხაზი ვერ გაუსვა, ნათელ ვერა ჰყო ის სრული ნეტარების საშეფო, როდესაც მისი აღმანიობის მზე მსკუურად ბრწინავდა მთელი თავისი მშვენიერების შარავანდედით შემოსილი, ხოლო ვერც თუ მეორე უფსკრულის სახე გვაჩვენა, რომელშიც იგი გადმოეშვა შხამან იაკოს მანქანებით. აქ გუნიამ ვერ დაგვანახვა ის ქასი, რომლის შესახებაც ოტელლო უთხრა დეზდემონას: ქასი გამოიფიფე-

ბა, თუ რომ შენ ოდესმე არ შეეფარებო!“ მართლაც პირველ ნეტარების ხანაში ოტელლო მთელი კოსმოსია. ვიდრე მას სწამს, იგი კანონიერია და მშვენიერი, მაგრამ აი, იაკო გადმოსტეორცნის პირვანდელს ქაოტიურს მდგომარეობაში, რის გამოც იგი კარდიქმნება კარტ-ჭამიად: კეთილშობილი შავი მხედართ-მოთავარი არა თუ ჰქვდავს თავის დეზდემონას, არამედ ხელსაც მოიღებს! ოტელლო წვრილმანდება, ის გმარი კი არ არის, არამედ პატრიარქილი მამაკაცი. აი ამ რეალობის ქასი მავრის სულში, თითქმის სრულებით ვერა ვნახეთ გუნიას ოტელლოში. ერთად ერთი მომენტი, სადაც იგი რამდენადმე აღმადლდა ოტელლომდე (და უეჭველია, უფრო კარგადც დასურათებდა, თუ რომ ვადმოეფობის მიერ გამოყოფილ სისურტეს ხელი არ შეემაღნა) ეს ის მომენტი იყო, როდესაც ქარიშხალ გადავლებული ოტელლო მწარედ ეთხოვება თავის ბედს: „მშვიდობით სხანა ჯიღოსანო...“ და სხვა.

ოტელლოზე არა ნაკლებ საყურადღებო ფიგურაა **იაკო** (კ. მესხი). სამწუხაროდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ვერც ეს ამაღლდა შექმნილის მიერ დახატულ იაკომდე. ეს უფრო კეთილშობილ რაინდსა ჰქვდა, ვიდრე იმ „სახეგრად ეშმაკს“, რომელიც დააჯიღდოვა შექმნილმა ბიწიერების მანტიით: იგი გაიძიერა, ფულის მოკვარული, გარეგანი და ამავე დროს შურის მძიებელი, რომ ოტელლოს და კასიოს (დ. მკალბლიშვილი) გადაუხადოს სამაგიერო, ვინაიდან მისი შეუღლე ემილია (ქანი გოგოლასშვილის ასული) სწირდა ამ ორ აღმანიზე. სცვლიდა მას. მძივე და უხეში მიხვრა-მოხვრა სრულებით ვერ შეესაბამებოდა იაკოს; ამ შემთხვევაში იგი ოტელლოს ტრაგედიის კარიკატურული ფორმა იყო და მეტი არაფერი. მან ვერ შესძლო დაეხატა გაფუჭებული ორპირი აღმანის სახე, რომლის გველის სისინი გესდს ანთიკეს წარა-მარად და პირველი თვითონ უკანახებს კეთილშობილ მავრს, რომ დეზდემონა დახრჩხოს. შეიძლება პტიფრემულმა მსახიობმა თავისებურად გაიგო ეს როლი, მაგრამ ნუ დაივიწყებს, რომ მეტად ეაღბდ გაეგია და სხვა დროს საჭიროა საესებით შესცვალოს ასეთი შეხედულობა.

რაც შეეხება დეზდემონას... ექვ, რაღა ვთქვათ! ცოტად მანც ისევე „თქმა სჯობს არა თქმისა“. ქანი ქიქოძის ასული ვერ კიდევ ბევრად გამოუცვლია, რომ ასეთს რთულს როდს მოჭკიდოს ხელი. ტრფიალების ჩაუქრბელი სანთელი, რომლის შექსაც დეზდემონა ფარვანასავით დასტრიალებს, მის ხელში საცოდავად ჰქრთოდა. არავითარი სიცოცხლე, არავითარი გატაცება, არავითარი სინანაჩე... მართალია ხმა ნაზი აქვს, მაგრამ რას ნიშნავს მარტო ერთი ხმა, თუ მის გამოთქმას არ ექნება გრადია, შესაფერი მიხვრა-მოხვრა, შესაფერი ჟე-

სტი! სად იყო დეზდემონა, რომელიც ტრაგედიის გვირგვინს წარმოადგენს? სად იყო სიკვდილის ქორწინებით შემკული შარავანდედი, რომელითაც იგი თავს დაედგმის გაწაშებულ ოტელლოს და თან გაიტაცებს იმ ქვეყნად, სადაც არ სუფევს ეჭვიანობა, არც იაგო, არც სისაძგლე, არამედ ტრფიალება— კვლავ დეზდემონა და ოტელლო! ნეტავ სად იყო ის ხაზი, რომელიც დეზდემონას უნდა გაესვია, რომ ტრაგედიის მიუწდომელს გვირგვინს არა ეს ეჭვიანობა შეადგენს, არა იაგოთა ჰარამხაზობა, არამედ დიდებული იდეა უმწიკვლო სიუფარულისა, სადაც თვალწარმტაც ზღაპრის ფაბულა გარს დასტრიალებს მავრსა და ვენეციელ ოქროს-თმის გოგონას... არა, ქნი ქიქობის ასული ვერ კიდევ გამოუცდელია ასეთ მსუსხსაგებ რაღებში გამოსასვლელად!

დანარჩენთ აღარ შეგუბებით: თვითონვე მიხვდნენ, რაც რომ იუვენე ჩვენს სტენასზე.

საზოგადოთ უნდა შევხაზნათ, რომ ჩვენი სტენა სთანადოთ ვერა ამაღლებული, რომ კლასიკოთ ასე ხშირად დავეთმოთ ადგილი. ტენიკის განუვითარებლობას თანა სდევს მსახიობთა უძღური მხარე. ნუ წარვიხდევთ სსსოებს, მაგრამ ნურც ისე გამოვიდებთ თავს, რომ ასე ხშირად შეგუბდნენ ჩვენი სუსტი ძალებით „ანტიკონესი“, „მეფე ღირისა“, „ოტელლოსი“, ხვალ კიდევ „ოდიზისი“ დადგმა. რა თქმა უნდა ცდა ბუდის მონახევრეა, მაგრამ წარა-მარად „ცდა“ საზოგადოებას გულის აუტრუებს, ვინაიდან იგი მარტო „ცდის“, დასასწრებლად არ დაარება თეატრში: იგი კანონიერს დაკმაყოფილებას მოითხოვს!..

ქართლელი.

ადრიანოპოლის დამხობა და სახელმწიფო სათათბირო (გაზეთებიდან).

სახელმწიფო სათათბიროში მსჯელობა იყო საარჩევნო კანონის შეცვლაზედ; მორიგ ორატორების შემდეგ ავიდა ტრიბუნაზედ გელოვანი და შრომის ჯგუფის შეხედულება უნდა განემარტა.

ამ დროს მოვიდა დეპეშა: ადრიანოპოლი იერიშით აიღეს ბულგარელებმაო. ხმა გავრცელდა სათათბიროში. კრუპენსკიმ დაიყვირა: „ადრიანოპოლი დაეცა, ურა!“ აღფრთოვანებულმა „ურამ“ და ყვირილმა შეაწყვეტინა სიტყვა გელოვანს.

თითქმის მთელი დუმა სიხარულით და აღტაცებით მიეგება ამ ამბავს. კრუპენსკიმ ითხოვა სიტყვა და ურიგოდ შეუშალა ლაპარაკი გელოვანს:

— უნდა დეპეშა გაუგზავნოთ მილოცვისა ბულგარე „ეროვნულ კრებას“ და გადახადოთ სამადლობელო პარაკლისიო.

ასტყდა ისევ ყვირილი. სხდომის შეწყვეტის შემდეგ, ტრიბუნაზედ ადის ჩხეიძე. ამ დროს მოისმის მილოცვების ხმა დანევისა და ბობჩევისადმი (პირველი თავჯდომარეა ეროვნულ საკრებულოსი და მეორე — ელჩი ბულგარეთისა პეტერბურგში), რომელნიც მოვიდნენ სათათბიროში.

ჩხეიძე ამბობს: რაც უნდა მოხდეს, თავჯდომარე მოვალეა დაიცვას „ნაკაზი“, მან კი დაარღვია იგი, გელოვანის სიტყვის შეწყვეტით. ბულგარელ და ოსმალელ თანამოაზრეებთან ერთად ს. დემოკრატები ერთხელ კიდევ აცხადებენ პროტესტს ყოველგვარ სისხლისღვარის წინააღმდეგ და რაკი არა სურთ მონაწილეობის მიღება შოვინისტურ პოლიტიკაში, წინააღმდეგნი არიან დეპეშის გაგზავნისა.

ადრიანოპოლი დემხო და ამგვარად ბალკანეთის ომი ბოლოვდება სრულის გამარჯვებით „ახალგაზრდა სახელმწიფოთა“ კავშირისა. თავდება ერთი ომი ლიკვიდაცია მისი ჰაერში აგროვებს უარესს ღრუბლებს. ვაზეთების სიტყვით, ავსტრიის დემობილიზაცია სულ ტყუილი გამოდგა, სერბიის, ჩერნოგორიის და რუსეთის საზღვრებზედ პირიქით იგი აძლიერებს ჯარებს და გაჩქარებით საოპარად ემზადება. იტალიაც მკლავს იმარჯვებს და ვინ იცის რა უაღრესი უბედურება მოვლის კაცობრიობას, თუ მართლა აიწყვიტა თავი ომის შევზენლმა ვეშაპმა. პროტესტები ცალკე პირთა და დეპუტატებისაც რჩებიან ხმად მალაღებლისა უდაბნოსა შინა, როდესაც პარლამენტის თავჯდომარენი სასიხარულო ამბორით აღნიშნავენ ადრიანოპოლის მცხოვრებთა სისხლის დაღვრას და ისტორიული მოვლენანი თითქო სთელავენ ადამიანთა სურვილებს.

მეომარი.

რედაქტორ-გამომცემელი

რ. გაბაშვილი.